

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ – ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

EVOLUTION OF THE LEGAL STATUS OF A TAXPAYER – A LEGAL ENTITY UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

У запропонованій статті розглянуто поточний стан та перспективи правового регулювання правового статусу платників податку – юридичних осіб в умовах запровадженого спеціального правового режиму воєнного стану в Україні впродовж 2022 та початку 2023 років. Стаття є продовженням дослідження, розпочатого на початку дії спеціального правового режиму воєнного стану у зв'язку із прийняттям 24 лютого 2022 року Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Спочатку автор нагадує про те, що законодавчі зміни, внесені протягом березня-квітня 2022 року у відповідь на виклики воєнного стану, призвели до того, що правовий статус платників податків-юридичних осіб, зазнав певних змін, зокрема, було розширено права, звужено обов'язки та пом'якшено відповідальність платників податків за невиконання податкового обов'язку. Це контрастувало із більш жорстким регулюванням правового статусу фізичних осіб, зокрема, обмеженням певних конституційних прав. Потім у статті проаналізовано законодавчі зміни, внесені до Податкового кодексу України протягом другої половини 2022 року, які впливають на обсяг прав та обов'язків платників податків – юридичних осіб, та обмежують можливість уникнути відповідальності за невиконання податкового обов'язку в період дії спеціального правового режиму воєнного стану та протягом трьох місяців після його закінчення. Ці зміни проілюстровано конкретними вже діючими законодавчими нормами. Надалі автор аналізує положення законопроекту, внесеного у Верховну Раду відповідно до Меморандуму про економічну та фінансову політику, укладеного між Урядом України та МВФ, відповідно до якого Україна взяла на себе зобов'язання якнайшвидшого відновлення довоєнного стану податкової політики, яке, зокрема, передбачає внесення змін до законодавства в частині обмеження з 01 липня 2023 року дії мораторію на проведення податкових перевірок, особливостей застосування спрощеної системи оподаткування у вигляді єдиного податку у розмірі 2 відсотків, норм щодо незастосування відповідальності за порушення вимог законодавства про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг тощо. Також у статті проаналізовано поточну практику Верховного Суду, яка також суттєво впливає на правовий статус платників податків – юридичних осіб. Наприкінці статті викладено узагальнені висновки дослідження зміни правового статусу платників податків – юридичних осіб із самого початку періоду дії воєнного стану, і до сьогодні, а також зроблено прогнози щодо подальших перспектив розвитку.

Ключові слова: спеціальний правовий статус, воєнний стан, платники податків, юридичні особи, податковий обов'язок, права та обов'язки платників податків, відповідальність платників податків, ПДВ, податок на прибуток.

The proposed article examines the current state and prospects of legal regulation of the legal status of tax payers – legal entities under the conditions of the introduced special legal regime of martial law in Ukraine during 2022 and the beginning of 2023.

The article is a continuation of the research started at the beginning of the special legal regime of martial law in connection with the adoption on February 24, 2022 of the Law of Ukraine "On the Approval of the Decree of the President of Ukraine "On the Introduction of Martial Law in Ukraine". First, the author reminds that the legislative changes introduced during March-April 2022 in response to the challenges of martial law led to the fact that the legal status of taxpayers-legal entities underwent certain changes, in particular, rights were expanded, obligations were narrowed ties and mitigated the responsibility of taxpayers for non-fulfillment of tax obligations. This contrasted with stricter regulation of the legal status of natural persons, in particular, the restriction of certain constitutional rights. Then, the article analyzes the legislative changes made to the Tax Code of Ukraine during the second half of 2022, which affect the scope of rights and obligations of taxpayers – legal entities, and limit the possibility of avoiding responsibility for non-fulfillment of tax obligations during the period of the special legal regime martial law and within three months after its end. These changes are illustrated by specific legal norms already in force. In the future, the author analyzes the provisions of the draft law submitted to the Verkhovna Rada in accordance with the Memorandum on Economic and Financial Policy concluded between the Government of Ukraine and the IMF, according to which Ukraine undertook to restore the pre-war state of tax policy as soon as possible, which, in particular, provides for the introduction of changes to the legislation regarding the restriction of the moratorium on tax audits from July 1, 2023, the features of the application of the simplified taxation system in the form of a single tax of 2 percent, the rules on non-application of liability for violation of the requirements of the legislation on the use of registrars of settlement operations in the field of trade, public catering and services etc. The article also analyzes the current practice of the Supreme Court, which also significantly affects the legal status of tax payers – legal entities. At the end of the article, the summarized conclusions of the research on the change in the legal status of taxpayers – legal entities from the very beginning of the period of martial law until today are presented, as well as forecasts are made regarding further development.

Key words: *special legal status, martial law, taxpayers, legal entities, tax liability, rights and obligations of taxpayers, liability of taxpayers, VAT, corporate income tax.*

Вступ. Ця стаття є продовженням дослідження, розпочатого майже рік тому – ще у березні-квітні 2022 року, практично одразу після запровадження в Україні правового режиму воєнного стану у зв'язку із широкомасштабною збройною агресією РФ проти України. Законодавчі зміни, внесені у відповідь на виклики воєнного стану, призвели до того, що правовий статус платників податків, і зокрема тих, які є юридичними особами, зазнав певних змін, і саме ці зміни є предметом нашого дослідження. Перші висновки цього дослідження було викладено у статті «Особливості правового статусу платника податків – юридичної особи в умовах правового режиму воєнного стану в Україні» [1].

Нагадаємо загальний висновок, зроблений у тій статті: зміни, яких на початку періоду дії воєнного стану зазнав правовий статус платників податків взагалі, і юридичних осіб зокрема, характеризувалися частковим розширенням прав, зменшенням обов'язків, пом'якшення відповідальності платників податків. У цьому полягала відмінність від правового статусу людини і громадянина, конституційні права яких під час воєнного стану, як правило, обмежуються [1, с. 139].

Така відмінність, на наш погляд, заслуговує на подальший більш глибокий аналіз з урахуванням змін у правовому регулюванні, і такий аналіз було проведено на протязі всього 2022 року і на початку 2023 року.

Постановка завдання. Податкові правовідносини не є статичними. Як ми й прогнозували у першій статті [1, с.139], по мірі стабілізації військової ситуації, усунення безпосередньої загрози знищення української державності, яка існувала на самому початку широкомасштабної агресії, звільнення значної частини окупованих територій, а також унаслідок надання зовнішньої фінансової підтримки від країн-партнерів, мали відбуватися відповідні зміни щодо відносин у сфері публічних фінансів.

На початку дії правового режиму воєнного стану ці зміни, внесені до Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [2], дійсно характеризувалися частковим розширенням прав, зменшенням обов'язків, та пом'якшення відповідальності платників податків. Наприклад, пунктом 69.1 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» ПКУ [2] було встановлено, що у випадку

відсутності у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок, зокрема щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності, у тому числі звітності, передбаченої пунктом 46.2 ПКУ, реєстрації у відповідних реєстрах податкових або акцизних накладних, розрахунків коригування, подання електронних документів, що містять дані про фактичні залишки пального та обсяг обігу пального або спирту етилового тощо, платники податків звільняються від передбаченої цим Кодексом відповідальності з обов'язковим виконанням таких обов'язків протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні. Це, мабуть, найбільш характерна, але далеко не єдина спеціальна норма податкового законодавства, введена на період воєнного часу. Детально ці законодавчі зміни вже були проаналізовані у першій статті [1], тож рекомендуємо читачам спершу звернутися до неї.

Але, як ми і прогнозували, по мірі стабілізації військової ситуації, відновлення роботи державних інституцій та відкриття державних реєстрів, певна частина особливостей оподаткування, введених під час воєнного стану, буде скасована. Адже податки є одним із головних джерел формування публічних фінансів, які в подальшому розподіляються, в тому числі, на потреби оборони країни. Причому саме податки, які сплачуються суб'єктами господарювання – юридичними особами, складають більшу частину надходжень до загального фонду Державного бюджету України.

Отже, завданням цієї статті є детальне дослідження і узагальнення характеру законодавчих змін, і відповідно, змін правового статусу платників податків – юридичних осіб, які відбулися починаючи з другого півріччя 2022 року після усунення безпосередньої загрози втрати української державності.

Результати дослідження. Власне, як ми й передбачали, певна частина особливостей оподаткування, введених під час воєнного стану, надалі була обмежена або скасована. Так, 27 травня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» від 12.05.2022 р. № 2260-IX [3].

Він, зокрема, передбачав відновлення роботи Єдиного реєстру податкових накладних (ЄДРПН), і, відповідно, відновлення обов'язку платників ПДВ реєструвати податкові накладні (нагадаємо, що на самому початку воєнного стану платники податків були звільнені від цього обов'язку у зв'язку із закриттям державних реєстрів, і, зокрема, ЄРПН).

При цьому платники податків, які мали можливість своєчасно виконувати податковий обов'язок щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності, також мали забезпечити:

- реєстрацію податкових накладних до 15 липня 2022 року;
- подання податкової звітності до 20 липня 2022 року; та
- сплату податків та зборів у строк не пізніше 31 липня 2022 року.

Взагалі певний науковий інтерес представляє гіпотеза цієї норми щодо наявності чи відсутності у платника податків можливості своєчасно виконувати податковий обов'язок.

Справа в тому, що перша редакція п. 69.1 підрозд. 10 розд XX ПКУ взагалі не передбачала необхідності доведення платником податків наявності обставин, що свідчать про неможливість виконання податкового обов'язку. Утім, на початку воєнного стану в органів Державної податкової служби України об'єктивно й не було можливості пересвідчитися у наявності чи відсутності таких обставин. Тому в силу такої неможливості держава, фактично, дозволила платникам податків виконувати або не виконувати податковий обов'язок на власний розсуд.

З іншого боку, на той момент суспільні відносини щодо формування публічних фінансів, принаймні і тій частині, що спрямовуються на потреби оборони, набули рис добровільності і неформальності. Ми маємо на увазі діяльність волонтерських організацій, які збирали кошти і матеріальні ресурси на потреби Сил оборони України, і до фінансування діяльності яких долучилися дуже багато суб'єктів господарської діяльності. Також була поширеною практика безпосереднього фінансування підприємствами та іншими господарськими організаціями потреб Збройних сил України, і зокрема, підрозділів ТРО.

Утім, надалі держава все ж таки намагається знову впорядкувати виконання платниками податків їх податкового обов'язку.

Так, вже наступна реакція п. 69.1 підрозд. 10 розд XX ПКУ [2], після внесення до нього змін Законом України від 12.05.2022 р. № 2260-IX [3], зобов'язала Міністерство фінансів України розробити і затвердити порядок підтвердження можливості чи неможливості виконання платником податків своїх обов'язків та перелік документів на підтвердження цього.

І дійсно, на виконання цієї норми наказом Міністерства фінансів України від 29 липня 2022 року № 225 було затверджено Порядок підтвердження можливості чи неможливості

виконання платником податків обов'язків, визначених у підпункті 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України (далі – Порядок № 225) [4].

Дія Порядку № 225 [4] поширюється, зокрема, на платників податків – юридичних осіб (резидентів і нерезидентів України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування, та на яких покладено обов'язок зі сплати податків та зборів, подання звітності, виконання інших обов'язків, передбачених ПКУ або іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

Підставами неможливості виконання платниками податків – юридичними особами та їх відокремленими підрозділами податкових обов'язків (у тому числі обов'язків податкових агентів) є:

1) втрата (знищення чи зіпсуття) первинних документів, комп'ютерного та іншого обладнання внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації;

2) неможливість використати чи вивезти документи, комп'ютерне та інше обладнання внаслідок ведення бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації;

3) використання чи вивезення документів, комп'ютерного або іншого обладнання, пов'язане з ризиком для життя чи здоров'я посадової особи платника податків або неможливе у зв'язку з встановленням уповноваженими органами державної влади відповідно до закону в умовах воєнного стану заборон та/або обмежень;

4) можливість витоку інформації щодо обсягів та місць зберігання пального або спирту етилового та їх знищення надалі внаслідок складання та реєстрації акцизних накладних, та/або подання електронних документів, що містять дані про фактичні залишки пального та обсяг обігу пального або спирту етилового, та/або подання заявки на переміщення пального або спирту етилового транспортними засобами, що не є акцизними складами пересувними тощо (виключно в частині виконання визначених цим абзацом обов'язків);

5) відсутність у платника податків інших посадових осіб, уповноважених відповідно до законодавства нараховувати, стягувати та вносити до бюджету податки, збори, а також вести бухгалтерський облік, складати та подавати податкову та фінансову звітність, відсутність можливості у власника призначити таких посадових осіб за умови відсутності у такого платника податків об'єктів оподаткування, або показників, які підлягають декларуванню, відповідно до вимог ПКУ, може бути пов'язана з такими обставинами:

- посадова особа є одночасно одним із власників юридичної особи за умови, що відсутність такого співвласника (акціонера, учасника, засновника) унеможливило прийняття рішення про призначення на постійній або тимчасовій основі іншої посадової особи;

- юридична особа заснована на власності окремої фізичної особи, яка одночасно є єдиною посадовою особою такої юридичної особи.

6) перебування (податкова адреса платника податків та/або фактичне знаходження / знаходження виробничих потужностей тощо) на території населеного пункту, у якому ведуться воєнні (бойові) дії, який (які) знаходиться в оточенні (блокуванні) або тимчасово окупований збройними формуваннями Російської Федерації;

7) інші обставини непереборної сили (форс-мажорні обставини), підтверджені документально.

Тобто наявності будь-якої з цих обставин достатньо для тимчасового звільнення платника податків – юридичної особи від виконання податкового обов'язку. Але безумовно, наявність таких обставин має бути підтверджена документально, для чого в додатку до Порядку № 225 [4] наведено перелік документів, що підтверджують неможливість платника податків – юридичної особи, зокрема щодо своєї філії, представництва, відокремленого чи іншого структурного підрозділу, своєчасно виконати свій податковий обов'язок, у тому числі обов'язок податкового агента.

До впорядкування відносин в сфері оподаткування спонукають виконавчу та законодавчу владу також міжнародні партнери України, що фінансують дефіцит державного бюджету, зокрема Міжнародний валютний фонд (МВФ).

Так, 8 грудня 2022 року Уряд України спільно з МВФ підписали Меморандуму про економічну та фінансову політику [5].

Відповідно до пункту 15 цього Меморандуму [5] Україна взяла на себе зобов'язання якнайшвидшого відновлення довоєнного стану податкової політики, яке, зокрема, передбачає внесення змін до законодавства в частині обмеження з 01 липня 2023 року дії мораторію на проведення податкових перевірок, особливостей застосування спрощеної системи оподаткування

у вигляді єдиного податку у розмірі 2 відсотків, норм щодо незастосування відповідальності за порушення вимог законодавства про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг тощо.

На виконання взятих на себе зобов'язань Кабінетом Міністрів України розроблено та зареєстровано у Верховній Раді проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» від 31.01.2023 № 8401 [6].

Цим законопроектом шляхом внесення змін до ПКУ [6], а також до законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ) та про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг (РРО) запропоновано установити, що окремі норми діють до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, але не пізніше 01 липня 2023 року, зокрема:

- можливість для фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб бути платниками єдиного податку III групи із застосуванням ставки єдиного податку у розмірі 2% від суми доходу;
- можливість для фізичних осіб – підприємців платників єдиного податку I та II груп не сплачувати єдиний податок;
- зупинення проведення документальних перевірок;
- зупинення перебігу строків (строків подання податкової звітності, строків проведення перевірок, строків отримання податкової інформації контролюючими органами, строків проведення процедури адміністративного оскарження тощо), визначених податковим законодавством та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи;
- незастосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства;
- незастосування штрафних санкцій за порушення правильності нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- незастосування штрафних санкцій за порушення порядку використання реєстраторів розрахункових операцій / програмних реєстраторів розрахункових операцій.

Також законопроектом передбачено:

- установити, що у разі сплати платником податків протягом 30 календарних днів з дня, наступного за днем отримання податкового повідомлення-рішення, суми податкового зобов'язання, нарахованого за результатами документальних перевірок, які були відновлені або розпочаті з 01 липня 2023 року та завершені до дня припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, штрафні (фінансові) санкції (штрафи), нараховані на суму такого податкового зобов'язання, скасовуються, а пеня не нараховується. Водночас сума сплаченого податкового зобов'язання не підлягає оскарженню;
- поновлення заборони на роботу програмних реєстраторів розрахункових операцій в режимі офлайн без виданого діапазону фіскальних номерів;
- зміна визначення дати віднесення до податкового кредиту сум податку на додану вартість по операціях з постачання послуг нерезидентом на митній території України;
- врегулювання питання оподаткування податком на прибуток підприємств «перехідних» операцій з відвантаження (надання) товарів (робіт, послуг), які було розпочато в період сплати єдиного податку та завершено в період сплати податку на прибуток підприємств, з метою усунення подвійного оподаткування таких операцій цими податками.

За очікуваннями Уряду, реалізація проекту сприятиме збільшенню надходжень до державного та місцевих бюджетів. Зокрема, скасування права для фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб бути платниками єдиного податку III групи із застосуванням ставки єдиного податку у розмірі 2% від суми доходу дозволить додатково залучити у 2023 році до бюджетів близько 8 млрд гривень.

Отже, як бачимо, у найближчій перспективі правовий статус платників податків, як поєднання прав, обов'язків та відповідальності, знову зазнає змін. Фактично держава має на меті відновити той статус-кво, який існував до введення правового режиму воєнного стану.

Утім, крім діяльності законодавчої та виконавчої влади, на правовий статус платників податків впливає також судова гілка влади, формуючи судову практику. Нещодавно було опубліковано Зведенний дайджест судової практики Великої палати Верховного Суду за 2022 рік (далі – Дайджест) [7].

Серед наведеному у ньому огляду справ адміністративної юрисдикції є лише одна, що стосується податкових правовідносин, але вона створює доволі цікавий прецедент, що стосується дефектів правового статусу юридичної особи, як платника податків. Мова іде про постанову Великої палати Верховного Суду від 7 липня 2022 року у справі №160/3364/19 [8].

Стосовно цієї постанови у Дайджесті зазначено:

«ВП ВС відступила від правового висновку ВСУ щодо несумісності статусу фіктивного підприємства з легальною підприємницькою діяльністю, визначивши, що суб'єкт господарювання з ознаками фіктивності є правосуб'єктом, незважаючи на дефекти при його створенні або мету діяльності.

Вирок щодо посадової особи контрагента за статтею 205 КК України (фіктивне підприємство), а також ухвала про звільнення особи від кримінальної відповідальності за цією статтею у зв'язку із закінченням строків давності не можуть створювати преюдицію для адміністративного суду в податковому спорі при встановленні реальності господарських операцій платника податків із таким контрагентом, якщо тільки суд кримінальної юрисдикції не встановив конкретні обставини щодо дій чи бездіяльності платника податків. Такі вирок або ухвала суду за результатами розгляду кримінального провадження мають оцінюватися адміністративним судом разом із наданими первинними документами й обставинами щодо наявності первинних документів, правильності їх оформлення, можливості виконання (здійснення) спірних господарських операцій, їхнього зв'язку з господарською діяльністю платника податків та можливого використання придбаного товару (робіт, послуг) у подальшій діяльності» [8, с. 9].

Насправді, протягом тривалого часу саме дефекти правового статусу юридичної особи, що впливали з винесення вироків щодо їх посадових осіб у справах про фіктивне підприємство, мали значний вплив і на контрагентів цих «фіктивних підприємств», зокрема покупців, призводячи до позбавлення останніх податкового кредиту з ПДВ та витрат у податковому обліку, та збільшуючи таким чином податкове навантаження. А тепер Верховний Суд визнав що вирок стосовно фіктивного підприємства не може створювати преюдицію для адміністративного суду в податковому спорі при встановленні реальності господарських операцій будь-якого іншого платника податків із таким «фіктивним» контрагентом. Адміністративні суди мають досліджувати всі обставини господарської операції, яка цілком могла мати місце, незважаючи на дефекти правового статусу постачальника. Цей прецедент має усунути негативну практику, коли дефект правового статусу постачальника призводив до спотворення і правового статусу його покупців. В результаті буде дотримуватися принцип індивідуальної відповідальності, який полягає у тому, що платник податків не має нести покарання за правопорушення, вчинені іншою особою. В даному випадку покупець не має нести відповідальності за правопорушення, вчинені його постачальником.

Висновки. Підсумовуючи все викладене у цій та попередній статтях, ще раз констатуємо, що зміни, яких на початку воєнного стану зазнав правовий статус платників податків, зокрема юридичних осіб, характеризувався частковим розширенням прав, зменшенням обов'язків, пом'якшення відповідальності платників податків. У цьому полягала відмінність від правового статусу людини і громадянина, конституційні права яких під час воєнного стану як правило, обмежуються.

Проте по мірі стабілізації військової ситуації, відновлення роботи державних інституцій та відкриття державних реєстрів, ці особливості оподаткування, введені під час воєнного стану, суттєво обмежено, і надалі буде скасовано. Це пов'язано із необхідністю фінансування значних видатків Державного бюджету України на оборону та інші потреби, включно із виконанням соціальних гарантій на необхідності забезпечення сталого функціонування державних інституцій.

Разом з тим, варто відзначити позитивні зрушення у судовій практиці, яка за умови більш сталого податкового законодавства має на меті встановити певні гарантії правового статусу платників податків – юридичних осіб, забезпечуючи можливість справедливого розгляду справ та захисту у судах адміністративної юрисдикції. Відповідно, подальший розвиток судової практики у цьому напрямку може стати темою подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Циганок Ю. В. Особливості правового статусу платника податків – юридичної особи в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 1. С. 135–140.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» від 12.05.2022 р. № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-IX#Text>

4. Порядок підтвердження можливості чи неможливості виконання платником податків обов'язків, визначених у підпункті 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 29.07.2022 № 225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0967-22#Text>

5. Меморандум про економічну та фінансову політику від 8 грудня 2022 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Loi_PMB.pdf

6. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» від 31.01.2023 № 8401. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41268>

7. Зведений дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період із 01.01.2022 по 31.12.2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Daigest_VP_2022.pdf

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.07.2022 у справі № 160/3364/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/105852864>